

Soğuk Savaşın Başında... Amerikalı Görevlilerin Türkiye'ye Stratejik Müdahaleleri

Cüneyt Akalın¹

Giriş

Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı'nın galibi iki devletin liderliğinde biraraya gelen devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları / çatışmaları sıcak savaşa dönüştürmeden, doğrudan silah kullanmadan sürdürdükleri tarihsel döneme verilen addır. Bu tarihsel dönem, kimilerine göre 1945-1960 yıllarını kapsar, yumuşama (detant) ile son bulur; başkalarına göre Sovyetler Birliği'nin dağılışına kadar uzanır. Sovyetlerin güney, Doğu Avrupa ülkelerinin doğu komşusu Türkiye bu dönemi ABD'nin "stratejik müttefiki" olarak geçirmiştir.

"Başlamak, bitirmenin yarısıdır" bir özdeyişe göre. Bir döneme damgasını vuran Soğuk Savaş'ın başlangıç yılları çok sancılı geçti, temelleri ince ince atıldı; gerisi geldi. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin komşusu Türkiye uluslararası politikada özel bir yer kaplar. II. Dünya Savaşı'nda önemli roller üstlenen ABD'li komutan/ politikacı / diplomatlar yerkürenin / Türkiye'nin kaderini belirlemek için yeni düşünceler ortaya attılar, planlar yaptılar. Soğuk Savaş'ı iyi anlamak için başlangıç yıllarını, olaya yön veren temel düşünceleri analiz etmek gerekir.

Cumhuriyet'in dış politikası ve sonrası

Kısa sürede kazandığı başarılar Cumhuriyeti uluslararası toplumun saygın bir üyesi haline getirmişti. Ne var ki, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan koşullar ve izlenen politikalar Cumhuriyet'in temel özellikleri ile çelişince, durum değişti. Türkiye "Sovyet tehdidi"ne karşı Batı'dan destek arayışı içine girince, "mevcudiyetinin ve istikbalinin" temellerine ters düşen kararlar almaya başladı. Bağımsız, egemen devlet anlayışı, ittifak arayışları içinde, zedelendi.

Bağımsız devlet demek, ulusun yaşamına ilişkin temel kararları alma gücünü elinde tutan devlet demektir. Bu devlet temel siyasal, ekonomik, kültürel ve askeri kararlarını, kendi çıkarlarına uygun olarak kendi anayasal organlarında alır. Öteki güçlerin katkıları ikincildir. "Sovyet tehdidi"ne karşı Batı'nın

¹ Doç.Dr., Siyaset Bilimi-Uluslararası İlişkiler, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

desteğini arayan Türkiye 1946'dan itibaren yeni açılımlar içine girdi.. Bu yeni dönemin köşe taşları şunlardır:

- Missouri'nin İstanbul'u ziyareti; Nisan 1946
- Boğazlar'a ilişkin Sovyet notaları; Ağustos-Eylül 1946
- Türkiye'ye (ve Yunanistan'a) ABD yardımını başlatan Truman Doktrini: Mart 1947
- Avrupa'ya ve dolayısıyla Türkiye'ye büyük çaplı Amerikan ekonomik yardımını başlatan Marshall Planı: Haziran 1947
- Türk-Amerikan İşbirliği Antlaşması: Temmuz 1947
- Kore Savaşı, 1950; Türkiye'nin Kore'ye asker yollaması
- Türkiye'nin Batı ittifakı NATO'ya girişi, Şubat 1952

Bu siyasal- ekonomik kararların Cumhuriyet'in temellerinde yarattığı sarsıntılar bugüne kadar daha çok siyasal-ekonomik-kültürel yönleri ile tartışıldı. Stratejik askeri kararlar ve bunlara yabancı müdahaleler yeterince irdelenmedi. Oysa, ülkenin askeri stratejisi alanındaki tartışmalar Soğuk Savaşın başlangıcında ABD'li politikacılar/ generaller tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmişti. Sonraki yıllarda Türkiye'yi Kore Savaşı'na ve NATO'ya katılmaya kadar taşıyacak olan askeri strateji tartışmalarını, bilince çıkartmak gerekiyor. Bu nedenle yazı döneme ilişkin uluslararası siyasal ortamı anahatları ile verdikten sonra, Türkiye'nin stratejik kararlarını etkileyen Amerikalı politikacı-askerlerin görüşleri üzerinde yoğunlaşacak. Dönemin önde gelen, II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın şekillenmesinde sorumluluk alan ABD'li generallerin görüşleri, ABD hükümetinin resmi yayın organı FRUS (Foreign Relations of the US) dan derlendi. Öteki kaynaklar ise Soğuk Savaş yıllarında önemli sorumluluklar yüklenen politikacı/ generallerin yayımlanmış anıları ve onlara ilişkin yapılan çalışmalardır. 1951-53 yıllarında Ankara' da görev yapan ve ülkemizin NATO'ya girmesinde önemli rol oynayan Amerikan elçisi George Mc Ghee'nin Anılar'ı da diplomasi tarihimizin önde gelen kaynaklarından. Truman Doktrini' nin uygulayıcıları olarak 1947-1952 arasında Türkiye'de görev yapan General Oliver ve General Mc Bride'ın Ankara'daki faaliyetlerinin resmen açıklanmamış olması, tablonun bütününün ortaya çıkmasını engellemektedir.

I. ABD'li liderlerin Türkiye'nin stratejik planlarını şekillendirmeleri

Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın en önemli, dahası kilit ülkelerinden biri olduğunu anlamak için haritaya şöyle bir bakmak yeterlidir. Güvenliğini kendisinden 10.000 km uzaktaki bir gücün maddi-manevi desteğinde, yardımlarında arayan Türkiye'nin adı Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında sıkça dillendirilir. "Türkiye'nin kaderi" Soğuk Savaş düzenini kurmaya çalışan argümanlarda sık sık öne sürülür. Buna bağlı olarak, Türkiye üzerinde en çok kafa yoranların başında,

teorisyenlerin yanısıra, Soğuk Savaş politikalarını uygulayan Amerikalı politikacıların/ generallerinin geldiği anlaşılıyor. Bunların arasında Soğuk Savaş'ın mimarlarından ünlü anti-komünist Donanma Bakanı J.Forrestal ve dönemin dışişleri bakan yardımcısı Dean Acheson'un yanısıra, dünyaca ünlü general D. Eisenhower, general O. Bradlay, amiral Leahy vb. gibi komutanlar öne çıkıyor. Bu tabloyu ortaya koyarken, geri planda ABD'yi Ortadoğu'ya ve Akdeniz'e çeken İngiltere'yi ve Winston Churchill'i belirtmemek, eksiklik olur. Churchill savaş sonrası seçimi kaybederek İngiltere'de muhalefete düşmüş ancak II. Dünya Savaşı sonrası Batı'nın kapitalist dünyasını şekillendirmede başrolü oynamıştır. ABD'yi bu bölgeye ve dünya hakimiyetine iten güç, İngiltere'dir.

1. 1946 Başı: ABD ve SB karşı karşıya

Savaşın galiplerinin, temmuz-ağustos 1945'de uluslararası barış/yeni dünya düzeni arayışı için Potsdam'da biraraya gelmeleri, sorunların bir bölümünü çözmüş olsa da yeni sorunlar yaratmakta gecikmez. Japonya'nın atom bombaları ile teslim alınmasının anlamı, ABD'nin dünya hakimiyeti emellerinde SB'ne karşı önalma çabasıdır. Konvansiyolen savaş düzeni içinde, en fazla birkaç ay sürecektir olan bir savaşa atom bombaları ile müdahalenin başka açıklaması yoktur.

1946'ya gelindiğinde ABD askeri-diplomatik güçleri Mançurya'da, İran'da, Türkiye'de ve Avrupa'da Sovyetlerle karşı karşıyadırlar; Çin'de çatışmanın eşiğinden dönerler. Başkan Truman Eylül 1945'de bir gazeteciye "ABD'nin gelecekteki çıkarları Batı yarı-küresinde ve Pasifik'tedir" der.² Çin'de durum, o sıralarda, görece sakin, ABD milliyetçilerin (Kuomintang) önderliğinde Çin'i birleştirmeye çalışır. İki büyük güç arasındaki esas çatışma alanı Avrupa ile Ortadoğu'dur. Diğer bir deyişle Almanya ve Doğu Avrupa'nın yanısıra İran, Türkiye ve Yunanistan. Sovyetler Birliği'nin Savaşın sonunda İran'dan çekilmek istememesi iki taraf arasındaki gerginliği artırır. ABD ve İngiltere Sovyet toprakları ile Ortadoğu'daki petrol alanları arasında bir "tampon bölge" yerleştirmeyi düşünmektedir. Diğer bir deyişle, çatışmanın esas nedeni petrol bölgesine hakimiyettir. İran'da İngilizlerinkine eşit petrol imtiyazları isteyen Sovyetlerin Kuzey İran'daki Azeri halkın arasında patlak veren ayaklanmayı desteklemesi Washington'u tedirgin eder. Sovyetler'in Doğu Avrupa'dan sonra Kafkaslar'da harekete geçebileceği kaygısı doğar. Dışişleri bakanı J. Brynes Sovyetlere bir nota vererek, İran'dan çekilmesini ister. Mart 1946'da İran ve Sovyetler ortak bir açıklama

² W.Lafebre, America, Russia and the Cold War, 1945-2002, s. 33

yaparak Kızıldordu'nun çekileceğini duyururlar. Bu açıklamadan kısa bir süre sonra İran Ordusu Mahabad'daki yerel ayaklanmayı bastırır.

Churchill Demirperde Konuşmasını, 5 Mart 1946'da ABD başkanı Harry Truman'ın memleketi Missouri eyaletinin Fulton kasabasında, başkanın ve dışişleri bakanı Brynes'in önünde yapar. " Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye uzanan bir demirperdenin Avrupa'yı boydan boya böldüğünü" vurguladığı konuşmasında, Churchill "Türkiye ve İran'ın kimi taleplerle ve Moskova'dan kaynaklanan baskılarla tedirgin ve rahatsız edilmelerine" dikkat çeker.³ Türkiye'nin adını açıkça telaffuz eder Zaten Missouri'nin Akdeniz'e girmesi ve Sovyetler'in komşusu bir ülkeyi büyük bir gürültü ile ziyaret etmesi, Churchill'in yaptığı tespitlerin uzantısıdır, diğer bir deyişle Batı'daki Soğuk Savaş yanlılarının bir ilk adımıdır. Ancak tablo netleşmemiştir, taraflar birbirini yoklamaktadır. "İran'da çok faal olan "Sovyetler'in Türkiye'de dikkat çekici biçimde hareketsiz kaldığını" 'containment' (kuşatma) siyasetinin mimarı Amerikalı diplomat George Kennan ekim 1945'de üstlerine rapor eder.⁴

İran'ın ardından ABD ile Sovyetler arasındaki ikinci büyük gerginlik Türk Boğazlarında yaşanır. ABD ve İngiliz donanmalarının Akdeniz'de cirit atmalarından rahatsız olan Moskova Ağustos 1946 ağustosunda Türkiye'ye bir nota vererek "Boğazlar'ın ortak savunulması"nı önerir. Aslında Stalin savaş yıllarında müttefikleri Roosevelt ve Churchill'e Boğazlar Statüsü'nden yakınmış, her iki müttefik de Moskova'nın Akdeniz'e kolayca ulaşabilmesi talebine hak vemişler, "Türkiye'nin Nazilerle savaş sırasında işbirliği yapmış olması" ek bir unsur olarak ortak kabul görmüştür. Ancak Sovyetler'in İran hareketinin ardından fikir değiştirirler, Sovyetleri Akdeniz'den uzak tutmayı esas alırlar.⁵ Dışişleri bakan yardımcısı Dean Acheson Sovyet notasını " Türkiye'ye hakim olma, Yunanistan'ın tehdit etme ve Ortadoğu'nun geri kalan bölümlerini aşığılama" olarak niteler.⁶ ABD Moskova'ya Boğazların denetiminin Türkiye'de olması gerektiğine inandığını bildirir. 1946 yazında Soğuk Savaş'ın tarafları tutumlarını netleştirirler. Savaşın bitiminde ABD'den yüklü bir yardım uman eden Sovyet hükümeti, Washington'un kredi açmayacağını tespit eder. Moskova Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'na girmeyi reddettiğini açıklar. İki büyük güç arasındaki gerginlik her geçen gün artar. Soğuk Savaş kendini tam anlamıyla hissettirmey başlar.

³ C.Akalın, Soğuk Savaş ABD ve Türkiye I, s. 99

⁴ M.Leffler, A Preponderance of Power, s. 79

⁵ Lafebre, age, s. 40

⁶ Lafebre, age, s. 40

2. Donanma Bakanı Forrestal'ın⁷ girişimleri

Soğuk Savaş'ın mimarlarından Donanma Bakanı James Forrestal Avrupa'daki Sovyet askeri varlığını dengelemek için ABD Donanmasını Akdeniz'e yollamayı savunanların başında gelir. Missouri zırhlısının büyükelçi A. Münir Erteğün'ün cenazesini İstanbul'a götürmesi düşüncesi de Forrestal'den çıkar.

Donanma Bakanı Forrestal, Rusların Boğazlar konusunda nota vermesi üzerine tutumunu sertleştirir. Forrestal 15 Ağustos 1946 tarihinde "Türkiye'ye verdiği notanın Rusya'nın bu ülkeyi denetim altına alma niyetini ortaya koyduğunu, bunun Ortadoğu ile İngiliz Hindistan'ını birbirinden koparacağını, geri adım atmazlarsa tutumlarının çatışmaya yol açacağını Ruslara kesinlikle hissettirmek gerektiğini" başkan Truman ve dışişleri bakan yardımcısı Acheson'a ifade eder.⁸ Forrestal 6 Kasım 1946'da dışişleri bakan yardımcısı Acheson'un kendisine "İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye silah sağlayacağını, İngiltere bunu yapamazsa, ihtiyaç duyulan silahları ABD'nin İngiltere üzerinden bu ülkelere ulaştıracığını" söylediğini belirtir.⁹

3. Genelkurmay başkanı Eisenhower'in müdahalesi

1944'de Normandiya Çıkartması'na komuta ederek Savaşın gelişimde belirleyici bir rol oynayan orgeneral Eisenhower, Savaş'tan sonra ABD genelkurmay başkanlığına getirilince, Soğuk Savaş'ın önde gelen mimarlarından biri olur, bu sıfatı ile Türkiye üzerine çokça eğilir.

General Eisenhower'in 13 Mart 1947'de Savaş Bakanı Patterson ile Donanma Bakanı Forrestal'a gönderdiği "**Türkiye'ye Askeri Yardım**" başlıklı yazı¹⁰ hem o dönemde ABD Yönetiminin Soğuk Savaş stratejisinde Türkiye'ye biçtiği rolün büyüklüğünü hem de ülkenin stratejisinin şekillenmesinde Amerikan generallerinin oynadığı rolü ortaya koyuyor.

⁷ **James Forrestal** (1892-1949) Hükümette temsil edilen son Donanma ilk Savunma bakanıdır. Savaş yıllarında Roosevelt'in yakınında görev yaptı. 1944'de Knox'un ölümü üzerine Donanma Bakanlığa getirildi. Soğuk Savaş'ın mimarlarındanıdır. 1949'da Truman tarafından görevden alındıktan birkaç gün sonra ölü bulundu. Ölüm nedeni kimilerine göre beyin kanaması, kimilerine göre intihardır. Uçak gemisi USS Forrestal onun adını taşır.

⁸ The Forrestal Diary, s. 192

⁹ The Forrestal Diary, s. 216

¹⁰ **FRUS**, 1947. v. V, ss. 110-114

Eisenhower'in¹¹ aşağıda ayrıntıları ile ele alacağımız notunun 13 Mart 1947'de yazılmış olduğuna, yani Truman'ın ünlü konuşmasından bir gün sonrasının tarihini taşıdığına dikkati çekmek yararlı olacaktır. Savaşın sonra yeni bir dönemi başlatan Truman Doktrini, Truman tarafından ilk kez 6 Mart 1947'de Baylor Üniversitesi'nde dile getirilmiş, söz konusu mektupta işlenen düşünceler 12 Mart 1947'de Başkan tarafından Kongre'ye sunulmuştu.

Aslında Amerikan siyasal-askeri seçkinlerinin Soğuk Savaş'ın temellerini 1946'nın ilk yarısında attıkları, konseptini oluşturdukları, Truman Doktrini'nin 1947 Şubatında şekillendiğini belgeler ortaya koyuyor. İngiltere'nin, 21 Şubat 1947'de Washington'a "Yunanistan ve Türkiye'ye yardımı sürdürmeyeceğini" resmen bildirmesinin ardından 24 Şubat 1947 günü İngiliz elçisi Lord Inverchapel Washington'da Dışişleri Bakan George Marshall'e sunduğu raporda "İngiltere'nin bundan böyle Türkiye ile Yunanistan'ı koruyabilecek gücü yitirdiğini" bildirir.¹² Bu durumda ABD'nin önünde iki seçenek kalır: Kabuğuna çekilerek infirat (yalnızcılık) politikasına dönmek ya da Doğu Akdenizi ve Güney Avrupayı Sovyetlere terketmemek için İngiltere'nin bıraktığı siyasal-askeri boşluğu doldurmak.

Truman Doktrini'nin hazırlık çalışmalarına Amerikan üst düzey yöneticileri katılır. 1947 yılının Mart ayı başında Washington'da ABD Dışişleri bakan vekili **Acheson**'un, Savaş Bakanı **Petterson**'un ve Donanma bakanı **Forrestal**'ın katıldığı toplantıda, Forrestal, Türkiye için öngörülen yardım miktarının tahmini bir rakam olduğunu belirtir, kesin ihtiyaçların tespiti için bu ülkeye bir askeri heyetin yollanması gerektiğini vurgular. Acheson Türkiye için planlanan yardımda mümkün olduğunca çok veriye ihtiyaç duyduğunu söyler; bu, Kongre'nin Türkiye'ye yapılacak yardıma, ya da bu yardımın miktarına itiraz olanaklarını azaltabilecektir. Patterson ve Forrestal vakit geçirmeksizin kurmaylarına danışacaklarını söylerler.¹³ Forrestal Türkiye'ye önerilen yardımın anlamı hakkında kamu oyunun bilgilendirilmesi için adımlar atılması gerektiğini ekler. Bunların Truman'ın Kongre'de yaptığı ünlü konuşmanın öncesine rastladığının bir kez daha altını çizerek, Amerikan askeri- siyasal

¹¹ **Dwight Eisenhower** (1890-1962) İkinci Dünya Savaşı'nda Batı Cephesinin önemli askeri siması ve Normandiya Çıkartmasının komutanı D.Eisenhower, 1948'de ABD genelkurmay başkanlığını üstlendi, 1951'de NATO başkomutanlığı yaptıktan sonra emekli oldu. Cumhuriyetçi Parti'den seçime girerek ABD'nin 34. başkanı seçildi. II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası topluluğu şekillendiren kişilerin başında gelir.

¹² George Mc Ghee, ABD-Türkiye-NATO - Ortadoğu, Bilgi Yay. s. 52

¹³ FRUS, 1947. v. V, s.111

çevrelerinin Türkiye'ye yardım düşüncesini Truman'ın konuşmasından çok önce kotarmış olduklarının altını çizmek gerekir.

ABD Genelkurmayı tarafından 13 Mart 1947'de gönderilen "Türkiye'ye Askeri Yardım" başlıklı nota, ABD'nin, Türkiye'nin askeri bakımdan gücüne ve bağımsızlığına büyük önem vermesinin gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Özellikle İngiltere'nin 1947 başında Mısır'dan çekilme ve Filistin'de yeni düzenlemelere gitme kararlarının Ortadoğu'da ve Doğu Akdeniz'de büyük bir boşluk yarattığını, Türkiye'nin güvenlik sorunlarının büyüdüğünü tespit eden Amerikan Genelkurmayı, Türkiye'ye yönelik Sovyet saldırı senaryolarını incelemeye koyulur. Türkiye direnecek midir, gücü buna yeter mi? ¹⁴

Amerikalılarca kaleme alınan Sovyet saldırı senaryoları, çok bilinmeyenli senaryolardır. Sovyet saldırısı tek başına bir hareket mi yoksa genel bir saldırının parçası mı olacaktır; hangi mevsimde yapılacaktır, o sırada Türk halkının ve Silahlı Kuvvetleri'nin morali ve müttefiklerin askeri yardım sağlama olanakları neler olacaktır?

Yeni senaryolar üzerinde çalışanlar için canalcı nokta Türk Ordusunun gücünü tespittir. Yunanistan'la Türkiye'nin yardım ihtiyacının birlikte tespit edilmesi yolundaki İngiliz önerisini ABD Genelkurmayı kabul eder.¹⁵ ABD Dışişleri Bakanı George Marshall 28 Şubat 1947'de Ankara elçisi Wilson'a yolladığı telgrafta Türkiye'nin ihtiyaçları ile ilgili değerlendirme yapmasını ister.¹⁶ Truman Doktrini'nin Türkiye için öngördüğü \$ 100 milyonluk yardım çalışmasının başına Büyükelçi Edwin Wilson getirilir. ¹⁷

General Eisenhower'in Türkiye raporu

Donanma ve Savaş bakanlarının onayının ardından aynı gün Dışişleri bakan vekili Acheson'a sevk edilen rapor, Türkiye ile Yunanistan'a askeri- ekonomik yardım kararının 27 Şubat 1947'de başkan tarafından ilke olarak benimsendiğini vurgulayarak konuyu girdikten sonra, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün İngiltere'nin başlıca kaygısı olduğunu, İngiltere'nin bu sorun konusunda geçmişte çok fikir geliştirdiğini ekler. Genelkurmay'ın Türkiye'nin

¹⁴ G. Mc Ghee, a.g.e., s. 56

¹⁵ G. Mc Ghee, a.g.e., s. 53

¹⁶ G. Mc Ghee, a.g.e., s. 55

¹⁷ FRUS, 1947, s. 98-99

askeri gücüne ve bağımsızlığının önemine 23 Ağustos 1946'da yaptığı toplantıda dikkat çektiğini ve bu görüşünü Dışişleri Bakanlığına ilettiğini belirten Eisenhower raporu, İngiltere'nin uzun süredir koruduğu istikrar unsuru rolünün koşullara bağlı olarak zayıflamasından Türkiye'nin etkilendiğini kaydeder.

ABD Genelkurmayının görüşlerinin Savaş ve Donanma bakanlıklarına bildirildiği rapor, Türkiye'nin SB'ne karşı bağımsızlığını koruma konusundaki kararlılığının altını çizmekle birlikte, gelecekte kapılabileceği "Sovyet egemenliğinin kaçınılmazlığı" biçimindeki korkunun, Türkleri Sovyetlerle uzlaşmaya itebileceğine dikkat çeker. Bundan dolayı olarak şu sonuç çıkar: Sovyet yanlısı olması bir yana, Türkiye'nin tarafsızlık politikalarına kayması bile ABD açısından kabul edilebilir, sineye çekilebilir birşey değildir. Yukarıda belirtilen tespitten sonra, uluslararası koşulların incelenmesine dönen not, analizi dikkat çekici bir başka tespitle sürdürür: SB mevcut durumda büyük bir savaşı sürdürebilecek ne isteğe ne de kaynaklara sahiptir. Savaş olasılığı yüksek olmasa da, örneğin Sovyetlerin 1939'da Finlandiya'ya karşı giriştiği harekate benzer bir saldırı, kaçınılmaz olarak, atom bombasını elinde tutan Batılı güçlerle Sovyetler arasında bir savaşa yol açabilecektir.

Eisenhower'e göre Türkiye Ortadoğu'da ve genel olarak Arap ülkeleri dikkate alındığında kilit konumdadır. Türkiye'nin Rus baskısına karşı çıkma kararlılığı ve Batılı demokrasilerine destek olabilme yeteneği, Ortadoğu açısından bir denektaşı olacaktır.

Eisenhower'in tahlilinde sıra, Türkiye'nin askeri gücünün incelenmesine gelir. Eisenhower'ın imzasını taşıyan rapor, 1947 itibarıyla Türkiye'nin askeri gücünü şöyle tespit ediyor:

"Türk Silahlı Kuvvetleri 41 kara tümeninden, 7 üs komutanlığından, faal 300 uçaktan oluşan bir havagücünden, küçük bir deniz gücünden ve silah altındaki 600.000 kişiden oluşmaktadır."

Askeri yardım için özellikli önerilerin, ayrıntılı bir çalışma sonunda yapılabileceğinin altını çizen rapor, ilk elde şu noktalar dikkat çekiyor:

- a) *En büyük vurgu Kara Kuvvetlerine ve hava saldırılarına karşı savunmanın güçlendirilmesine yapılmalıdır.*
- b) *Organizasyon ve donanım Türk topraklarındaki etkili bir savunma hareketine göre göre tespit edilmelidir. Donanım genel olarak Türkler tarafından kullanılabilir ve mümkün olduğu ölçüde Türkiye'de imal edilebilir olmalıdır.*

- c) *Türklerin elindeki mevcut silah donanımının % 80'i Alman dizaynıdır. Bu açıdan Türklerin kendi mühimmatlarını operasyona sokup geliştirmesine uygun bir program düşünülmelidir.*
- d) *Ekonomik yardım askeri yardıma entegre edilmelidir. Bunun nedeni yalnızca Türkleri kendi donanımlarını sağlamaya muktedir kılmak değil, aynı zamanda seçilmiş iletişim ve lojistik kolaylıklarını ülkede geliştirebilmelerine yardımcı olmaktır. Bu etkinlik Türk güçlerinin hareketliliğini ve lojistik desteğini artırmalı ve bir saldırı karşısında herhangi bir özel güç ondan yararlanabi meli ve böylece Türklerin tüm bu alanlarda tam kapasiteli garnizonları muhafaza etmeleri bir zorunluk olmaktan çıkmalıdır. Gelişkin taşımacılık donanımı sayesinde Türkler, seferber ettikleri güçleri azaltmakta ve böylece ülke ekonomisinin üzerindeki yükün bir bölümünü kaldırmakta kendilerini özgür hissedebilirler*
- e) *Türkler, örneğin uçaklar gibi, kimi önemli donanım ve bakım öğelerinde kendi kendine yeterliğe ulaşmadan önce bir süreye ihtiyaç duyuyorlar. Bu açığı kapatmanın tek pratik çözümü olarak, ABD ve İngiltere görülüyor.¹⁸*

Eisenhower Türkiye'ye etkin yardımın ABD'nin güvenliği açısından önemli olduğunu fakat bu yardımın askeri öğelere göre öncelik taşıyan siyasal, ekonomik ve psikolojik etkenleri kapsadığını düşünür, şunları rapora ekler:

“Tüm bu etkenler içiçe geçmiştir ve birbirinden ayrı düşünülemez.

ABD Genelkurmay başkanı Eisenhower'in daha 1947'de, Türkiye'nin NATO dışında bulunduğu hatta Amerika ile yakın temasa yeni yeni geçtiği koşullarda kaleme aldığı bu rapor, sonraki yıllarda uygulamaya konan askeri planlara yön veren esasları ortaya koyuyor. Türkiye'nin kaderinin daha o yıllarda çizildiği görülüyor.

- a) *Türk topraklarında Sovyet ordusuna karşı güçlü bir kara savunma hareketi örgütlemek,*
- b) *Hava saldırılarına karşı güçlü bir savunma sistemi kurmak,*

¹⁸ G. Mc Ghee, a.g.e., ss. 57-58

- c) *Askeri gücü ekonomik güçle desteklemek,*
- d) *Türk ordusunu yeniden donatmak,*
- e) *Hantal ordu modelini terketmek, hareketli birliklere geçmek*

Raporu yönlendiren düşünce sistemi, güçten düşen İngiltere'nin denetiminde tutamaya- çağ ı Ortadoğu'yu ABD'nin savunması varsayımına dayanıyordu. Ancak tartışma ABD'nin içinde sürüyordu. 1948 Temmuzunda ABD Genelkurmayı, müttefikler ek-güç konuşlandırmadıkları taktirdirde, Sovyetler Birliği'nin 4 ayda Türkiye'yi feth ve Süveyş kanalı bölgesini işgale gücünün yeteceği tahmininde bulundu. Acil savaş planlarında(İngiliz güçlerine dayanarak) Süveyş bölgesi ve Akdeniz'deki iletişim hatlarının korunması için üç aylık süre öngörülmüştü.

Öte yandan, uluslararası durumun kötüleştiğine inanmayan başkan Truman, Bütçede indirim yapmak istiyor askerler buna karşı çıkıyorlardı. Truman'ın önceliği Batı Avrupa savunmasını inşa etmektir. Buna karşılık askerler Ortadoğu'nun savunması için kaynak arayışı içinde idiler. Donanma Bakanı şahin James Forrestal Akdeniz savunmasının inşası için çabalayanların başında geliyordu.

4. Amiral Leahy'ye göre Türkiye'nin Stratejik Önemi

Bir yandan Batı Savunması çeşitli yönleriyle tartışılır ve ABD askeri yardımı Türkiye'ye parça parça ulaşırken, kimi Amerikan çevrelerinin Türkiye'ye yönelik ilgisi artmaya devam ediyordu. Bu açıdan en ilginç belgelerden biri oramiral William Leahy'nin Genelkurmay başkanı/ Silahlı Kuvvetler Komutanı sıfatıyla Bakan Forrestal'a gönderdiği 24 Kasım 1948 tarihi bilgi notudur.

“Genelkurmay o kanıdadır ki, SSCB yayılmacı politikalarını sürdürdüğü sürece, Doğu Akdeniz'in ve Ortadoğu'nun güvenliği, ABD'nin gelecekteki güvenliği açısından kritik önem taşımaktadır. Yunanistan ve Türkiye bu bölgede Sovyet yayılmacılığının önünde duruyorlar; bu nedenle bu iki ülkeden birinin SSCB'nin denetimi altına girmemesi, bizim ulusal çıkarlarımız açısından çok önemlidir.

Her iki ülke de Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki iletişim yollarını denetim altında tutacak olan Girit, Rodos ve Kıbrıs gibi adalara düzenleyeceği operasyonları engelleyebilecek potansiyel üslere sahiptir.

Türkiye stratejik açıdan Yunanistan'dan daha önemlidir çünkü, ek olarak, Sovyetler Birliği'nden Kahire-Süveyş Kanalı bölgesine ve Ortadoğu'daki petrol alanlarına uzanan belli başlı hava, kara ve deniz yollarına egemendir.

Yunanistan'ın mevcut ekonomik ve siyasal durumu istikrarsızdır. Yunanistan, ABD'den gelen muazzam askeri ve ekonomik yardıma rağmen, SB'nin ve uydularının kuzey sınırı boyunca kendisine karşı başlatabileceği saldırılara direnebilecek bir kapasiteye hiçbir zaman ulaşamayacaktır. Yunan askeri ruh hali günümüzde yetersizdir. Buna karşılık Türkiye'nin askeri potansiyeli, üst düzeydeki ulusal ruh hali ve coğrafi konumunun da katkısı ile, bu ülkenin günümüzde Sovyet saldırılarına karşı direnebilmesini mümkün kılmaktadır. O kadar ki, bu direniş dikkate değer biçimde vakit kazandırabilir ve ABD yardımının da sürmesi ile, işgale karşı güçlü bir direniş yaratabilir.

Bu mühalazalar temelinde, ABD genelkurmay başkanlığı, Yunanistan ve Türkiye'nin askeri yapılanmalarında, ABD'nin uzun erimli çıkarlarını şöyle tanımlamaktadır:

- a. Yunanistan. Komünistlerin Yunanistan'a egemen olmalarına engel olacak güçte, iç güvenliği sağlamaya muktedir bir asker yapılanma*
- b. Türkiye . Sovyet baskısına Türkiye'nin sürekli direnişini sağlamaya yönelik olarak, yeterli büyüklükte ve etkinlikte bir askeri yapılanma. SB'nin Türk topraklarının bir bölümüne göz dikmesine karşı, herhangi bir açık saldırı durumunda, bu saldırının, ABD'ye ve müttefiklerine yükümlülüklerini yerine getirebilecek kadar geciktirilmesini sağlayacak bir savaşma yetisinin geliştirilmesi...¹⁹*

Genelkurmay başkanı Leahy Türkiye'nin stratejik önemini altını çiziyor.

1. Sovyetler Birliği'nin güneye iniş yollarını kesiyor.
2. SB'nin Girit, Rodos, Kıbrıs gibi üslere sıçramasına engel oluyor
3. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun denetimini sağlıyor
4. SB ile Süveyş Kanalı arasındaki kara-deniz-hava yollarını denetliyor.
5. Dahası, bu jeopolitik özelliklere sahip olan ülkede, bir başka artı ulusal direniş ruhudur.

Bu ruhun yarattığı kararlılığın, bir Sovyet saldırısında ABD'ye dikkate değer miktarda süre kazandıracığı tespiti yapıyor ABD yetkililerince. Bu tespitlerin yapıldığını sezen Türkiye, ABD nezdinde girişimde bulunarak, karşıtının tavrını netleştirmeye çalışır. Brüksel Anlaşmasının ortaya çıkışı, bölgesel paktların önemini artırmıştır. Girişimlerin yoğunlaşması üzerine,

¹⁹ FRUS, 1948, 24 Kasım 1947, v. IV, ss.191-192

ABD’li yetkililer sabır tavsiye ederler. ‘Türkler, şevkleri kırılmadan, sabırlı olmaya ikna edilmelidir’²⁰

Öte yandan, Amerikan Strateji uzmanları Türklerin Ortadoğu’ nun savunmasındaki vazgeçilmezliğini her vesileyle vurguluyorlardı. Hava Kuvvetleri Bakanı Stuart Symington’ un²¹ Ulusal Güvenlik Konseyi’ne gönderdiği Aralık 1948 tarihli raporunda belirttiği üzere, Türkiye’nin tavırları ve nitelikleri, onun Sovyet işgaline direnebilecek tek Ortadoğu ülkesi olduğunu ortaya koyuyordu. Öte yandan Washington, herhangi bir savunma anlaşmasını imzalamaya girişmeden, Türkiye’yi orta mesafeli bir hava bombardımanı üssü olarak kullanmayı umuyordu. 1948 Aralığında Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi ve Hava Kuvvetleri İskenderun’da hava bombardıman üssü kurulması konusunda anlaşılardı. Symington’a göre o hava üssü altı bombardıman ve 21 avcı gurubuna sahip olmalıydı. Avcılar buradan hareket ederek, bombardıman uçaklarını Sovyet ülkesinin derinliklerine taşıyacaktı. Öte yandan İskenderun’da inşa edilecek bir hava üssü, Sovyetler’in Süveyş Kanalı’na sarkmasını engelleyecekti. Öte yandan Symington’a göre, Türkiye’deki bir hava üssü, büyük olasılıkla D-Day’den sonra üç dört ay içinde yitirilecekti ama bu üslerden havalanacak uçaklar Sovyet ekonomisine zarar verirlerse, üsler maliyetlerini çıkarmış olacaktı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nın Türk Silahlı Kuvvetleri’ne verilmesi önörülen paranın dışında öngördükleri fonlar, 35 milyon \$ tutuyordu ama Türkiye’de yapılırsa maliyet çok düşüyordu. Symington, hava üslerinin inşası ve bir savaş durumunda Amerikan birliklerinin buraya anında intikali konusunun Ankara ile görüşülmesini önerdi. Ama Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu Dairesi, Türklerden kullanım güvencesi istenirse, Türklerin de bunu savaş çıktığında Amerikanın Türklerin yardımına gelmesi karşı-güvencesini isteyeceğine dikkati çekti. Ortadoğu, Güney Asya ve Afrika İşlerinden sorumlu Dışişleri Bakan yardımcısı (daha sonraki yıllarda Ankara elçisi olarak görev yapacaktır) George Mc Ghee, Türklerin, bu üsleri inşa etmeyi kabul etmekle, bu üslerin varlığının Sovyetler Birliği’nin bir saldırısı karşısın- da, Amerika’nın yardıma gelmesi için ek bir inisiyatif yarattığı kanısındaydı. Türkiye’nin o yıllarda çektiği sıkıntıların bir bölümü, Acheson’a göre, bu ülkenin ne Batı Avrupa’da ne de Atlantik’te yeralmamasından kaynaklanıyordu.²²

Yeni kurulan üslerin, stratejik bombardıman uçaklarının büyük bölümü orta menzilli olduğundan ABD’nin Afrika, Ortadoğu ve özellikle Türkiye’dek üslere

²⁰ FRUS, 1948, 15 Aralık 1948, Vol. III, ss. 321-3,

²¹ **Stuart Symington** (1901-1988) 1947-1950 arasında Hava Kuvvetleri bakanlığı, ardından 1953-1976 arasında Missouri senatörü olarak görev yaptı.

²² FRUS, 1948, 15 Aralık 1948, Vol. IV, s. 214,

ihtiyaç duyduğunu, bu nedenle üslerin stratejik düşüncesine temel oluşturduğunu Haluk Ülman da belirtiyor.²³

II. Stratejik Kurullardaki Kararlar/ Tartışmalar

ABD kurmaylarının Türkiye'nin stratejik planlarına müdahaleleri bir dizi karar a sonucunda gerçekleşti.

1. 12 Temmuz 1947 Askeri Yardım Antlaşması

Türkiye'yi ve Yunanistan'ı "Sovyet esaretinden kurtarmayı" hedefleyen Truman Doktrini, 12 Temmuz 1947'de Dışişleri bakanı Hasan Saka ile ABD Ankara büyükelçisi E. Wilson arasında imzalanan bir anlaşma ile uygulamaya sokuldu.

1947 Mayısında Türkiye'ye gelen general Oliver başkanlığındaki Amerikan Askeri Yardım Kurulu, bir aylık bir çalışmanın ardından yardım Antlaşması'nı hazır hale getirdi. 12 Temmuz 1947 tarihli antlaşma, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımın öncelikli alanlarının belirlemekteydi. "Yardım Yasası" çerçevesinde Türkiye'ye verilen 100 milyon \$ şu şekilde dağıtılacaktı:

- Savunma açısından önem taşıyan yol yapım-bakım çalışmaları için 5 milyon \$
- Donanmaya teknik yardım ve mensuplarının eğitimi için 14 milyon \$
- Hava Kuvvetlerine teknik yardım ve mensuplarının eğitimi için 26 milyon \$.
- Kara Kuvvetlerine teknik yardım ve mensuplarının eğitimi için 48 milyon \$
- Tersanelerin onarımı için 5 milyon \$

Anlaşmanın imzalanmasının ardından iki taraf arasındaki askeri temaslar yoğunlaştı. Yabancı (ABD-İngiliz) heyetler Ankara'yı birbiri ardı sıra ziyarete başladılar. Kara Kuvvetleri 24 Mayıs 1947'de subay üniformalarını Amerikayı model alarak değiştirdi.

Soğuk Savaş derinleşip ABD'nin Türkiye'ye olan ihtiyacı artıkça, iki devlet arasında yeni anlaşmalar yapıldı. 12 Temmuz 1947 Antlaşması'na dayanarak 3 ikili anlaşma imzalandı.²⁴ Türk subayları Ağustos ayında ABD'ye eğitime yollandı.

²³ O.Sander, Türk-Amerikan İlişkileri, s. 57

²⁴ C.Akalın, Soğuk Savaş ... , s. 228)

2. Genel kurmay başkanı Org. Salih Omurtak'ın ABD ziyareti

12 Temmuz 1947 Antlaşmasının imzalanmasından yaklaşık 3 ay sonra Genelkurmay başkanı orgeneral **Salih Omurtak**²⁵ ABD genelkurmay başkanlığının daveti üzerine, üst düzey bir heyetin eşliğinde ABD'ye gitti. ABD başkanı Truman'ı da ziyaret eden dönemin üst düzey Amerika komutanları ile biraraya gelen orgeneral Omurtak, gazetecilerin sorularına karşılık “*söylentisi ortalıkta dolaşan 100.000.000 \$'lık yardımın belki de yetmeyebileceğini, 300.000.000 \$'lık bir yardımın çok daha iyi olabileceğini*” söyledikten sonra şu yorumu yapar: “*Sorunun en önemli yönü Amerika'nın yaracağı yardımın hacmi değil, fakat ABD'nin yardımımıza koşmuş oluşudur*” İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkıntıları hatırlatan ve ufuklarda toplanan bulutların henüz dağılmadığını belirten Omurtak “*Türkiye bundan dolayı bütçesinin yarısından fazlasını Milli Savunmaya ayırmak zorunda bulunmaktadır*” der.²⁶

Yaklaşık bir ay süreyle ABD'de kalan, ardından İngiltere'ye geçerek İngiliz genelkurmayı ile de tanışan ve ilişki kuran, ABD'de ve İngiltere'de pek çok askeri tesisi gezen Orgeneral Omurtak Türkiye'ye ilk silah sevkiyatının 10 gün kadar önce başlamış olduğunu da açıklar. Bu bilgiye göre ABD'den Türkiye'ye silah sevkiyatı Eylül sonu-Ekim başı 1947'de başlamıştır

3. TC Hükümetinin Stratejik Savaş Planları Eşgüdümüne Bakışı

Dışişleri Bakanı Necmettin . Sadak, Aralık 1949'da ABD'ye yaptığı ziyarette yetkili lerle görüştü, ülkesinin ABD'nin bir siyasal yüklenim içine girmesini beklerken, iki ülke genelkurmaylarının savunma ve yardım konularında ortak bir plan üzerinde çalışmalarını öneren bir mektubu ABD Dışişleri'ne bıraktı²⁷ Türkiye'ye Yardım Ortak Askeri Misyonu (JASMAT) Ortak Danışma ve Planlama Gurubu (JAPS) savaş/seferberlik planları ile ilgili Türk Genelkurmayı Plan Gurubu ile tartışmaları yürütmek üzere 15 Ocak 1950'de kuruldu.

ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Dean Rusk, Dışişleri bakanı adına imzaladığı ve Ankara'daki Amerikan elçisi Wadsworth'a gönderdiği 20 Mart 1950 tarihli mektupta, bakan Necmettin Sadak'ın talebini (yani iki ülke genelkurmaylarının

²⁵ Kurtuluş Savaşı gazisi **Salih Omurtak** Birinci Dünya Savaşı'nda Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya da görev aldı. 1920 yılına kadar çeşitli karargâh ve birliklerde görev yaptı Ankara'da Milli Ordu'ya iltihak etti. Kurtuluş Savaşı'nda Genelkurmay Harekât Şube Müdürlüğü görevini yürüterek Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün karagahında bulundu. Başkumandanlık Meydan Savaşı'nda 61. Piyade Tümen Komutanlığı görevini üstlendi. 1940 yılında orgeneralliğe yükseltildi. 29 Temmuz 1946'da Genelkurmay Başkanlığına atandı, 1949'a kadar Genelkurmay Başkanlığı yaptı.

²⁶ Cumhuriyet 11.10.1947

²⁷ FRUS, 1950, v. V, s. 1238

ortak bir plan üzerinde çalışmaları) Savunma Bakanlığına ilettiğini ve bu bakanlığın da onayını aldığını belirtiyor.

ABD elçisi Wadsworth ise Mart 1950'de Dışişleri Bakanı Sadak'a yazdığı mektupta Türk hükümetinin NATO'ya ya da benzer bir bölgesel pakta katılma talebinin, uluslararası güvenlik sorunları ile uğraşan Amerikalı görevlilerin aklında olduğunu belirttikten sonra, Türk genelkurmayının, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Amerikan Askeri Yardım Programı çerçevesinde ve Savaştan sonra değişen stratejik konseptlere uygun olarak Türkiye'nin Savaş planlarını gözden geçirmeyi arzu ettiğini sözlerine ekliyor. ABD Elçisi Türk genelkurmayı ile Amerikan Yardım Misyonu'nun başkanı general Mc Bride arasında, söz konusu planların gözden geçirilmesi ya da geliştirilmesi hakkındaki müzakerelerin ocak-mart aylarında başladığını, general Mc Bride'in stratejik nitelikteki askeri danışmanlık hizmetini, elinden geldiği ölçüde, vermeye istekli olduğunu Dışişleri bakanı Sadak'a bildirir. Bu danışmanlık çalışmasının, şimdilik, ABD'yi dolaylı-olaysız biçimde bağlamadığını belirten elçi, bununla birlikte bunun yani Türk stratejik planlarının ortak bir çalışmayla gözden geçirilmesinin, kendisine ve temas ettiği resmi görevlilere, şimdilik atılabilecek en uygun adım gibi görüldüğünü sözlerine ekler.

Öyle anlaşılıyor ki, Türkiye, daha NATO'ya girmeden, 1940'lı yılların sonundan itibaren, stratejik savaş ve seferberlik planlarının hazırlanmasında Amerikalılardan yardım almış, "ortak savunma planları" iki tarafça yapılmıştır.

4. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nde Türkiye Tartışması

ABD'de o yıllarda kurulan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 22 Mart 1949'da aldığı 42/1 sayılı, "*Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyet Tehdidini Boşa Çıkarmak üzere Türkiye ve Yunanistan'la ilgili Amerikan Hedefleri*" başlığını taşıyan kararla ilgili uygulama raporu bir yıl sonra Ulusal Güvenlik Konseyi'nin önüne gelir. Amerikanın izlediği politikanın saptandığı ve denetlendiği yer konumundaki Ulusal Güvenlik Konseyi'ne 6 Mart 1950'de sunulan raporda Türkiye ile ilgili bölümlerde Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımın devam ettiği belirtildikten sonra, malzeme yardımı ve eğitim biçimini alan Amerikan askeri yardımının Türk Silahlı Kuvvetlerini modernleştirme programında etkili bir rol oynadığına, daha az insan gücüyle daha etkili bir savaş gücü elde edildiğine ve 500.000 kişilik mevcudun 300.000 kişiye düşürüldüğüne değiniliyor. Türk savunma giderlerinin bütçenin yaklaşık % 35-40'ını götürmeye devam ettiğine işaret edilen raporda, Türklerin NATO'ya girme telebinden sözediliyor, siyasal bir karar çıkana kadar iki taraf genelkurmayları arasında ortak bir savunma ve yardımlaşma planı üzerinde tartışmaları sürdürdükleri ifade ediliyor.

Türkiye'nin komünizmin baskılarına karşı çıkma çabalarını güçlendirmenin zorunlu unsurlarından birinin, Türkiye'deki düşük yaşam standartları olduğunu

belirten rapor, Türkiye'nin Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA) dan aldığı ekonomik yardımından söz ediyor.

Rapor, Türkiye ekonomisinin tarımda araç ve gereç sayısının artırılmasıyla, kömür madenlerinin modernizasyonu ve genişletilmesiyle, çok elverişsiz durumdaki iç ulaşım sisteminin geliştirilmesiyle düzelebileceğini belirtiyor. Türkiye'nin Sovyet baskılarına karşı direnme kararlığının gücünü koruduğu işaret ediliyor, bunun askeri yardımla büyük ölçüde artırıldığına dikkat çekiliyor. Rapor, Türkiye'nin askeri güçlerini modernleştirme çabasını, ABD desteği olmaksızın kaldıramayacağı belirtiliyor ve yardımın sürmesi talep ediliyor. Bu raporun dikkati çeken belli başlı iki yönü, ABD'nin, direncini artırmak amacıyla Türkiye'ye ekonomik yardımlara devam etmesi ve iki tarafın genelkurmay başkanlıklarının ortak bir savunma ve yardım planı üzerinde çalıştıklarının vurgulanmasıdır.

5. Cumhurbaşkanı İnönü-Kara Kuvvetleri Komutanı Collins²⁸ Görüşmesi

Kendisini bölgesinde yalnız tehdit altında hisseden Türkiye, Amerika'nın koruyucu şemsiyesi altına girmeye çalışır, 4 Nisan 1949'da NATO'nun kuruluşunun ardından bu örgüte girmek için ısrarlı girişimlerde bulunur. O yıllarda, temel dış politika kararlarını, dışişlerini yöneten bakan Necmettin Sadak'ın, dış politikaya hem yakınlığı hem de hakimiyeti bilinen cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile birlikte aldıkları da biliniyor. Bakan Sadak'ın 1949'da başkan Truman'la yaptığı görüşmeden sonra, Türk yetkililerin Amerikan yetkililerle birlikte gerçekleştirdikleri en üst düzeydeki temas 1950 Martına rastlıyor. 26 Mart 1950'de Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü ile Amerikan Kara Kuvvetleri Komutanı general J.Lawton Collins'i Ankara'da biraraya getiren buluşma, kanımca, Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinde önemli bir km taşıdır. Görüşmede Türk tarafından Türk Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, genelkurmay başkanı Orgeneral A. Nafiz Gürman, Genelkurmay ikinci başkanı general İzzettin Aksalur, Amerikan tarafından elçi Wadsworth ile Amerikan Yardım Misyonu başkanı Korgeneral Horace V. Mc Bride da bulunur.

İsmet İnönü sorular sorarak general Collins'in çeşitli konulardaki düşüncelerini öğrenmeye çalışır. İnönü'nün "yeni bir savaşa daha ne kadar zaman olduğu" sorusuna Collins "savaşın gelip kapıda dayandığını sanmadığı" söyler, görüşünü şöyle temellendirir.

Rusya'nın atom bombası, yok. Donanması yok ve uzun menzilli silahlara sahip Hava Kuvvetleri inşasına yeni başladı. Ve Rusya hedeflerinden birçoğunu savaş -madan elde ettiğine göre, savaş

²⁸ **J. Lawton Collins** (1896-1987) Asker bir aileden geliyor; Türkiye'ye Kara Kuvvetleri Komutanı sıfatıyla gelmişti, Komutanlığı Kore Savaşı sırasında devam etti.

çıkarmasının onun açısından bir nedeni yok. ²⁹

Yani, general Collins, öncelikle ABD'nin nükleer üstünlüğüne güvendiğini ifade ediyor, ardından Rusya'nın kısa erimde bir nükleer savaşa niyeti olmadığını açıkça belirtiyor. (Rusya'nın niyetini bir an için bir yana bırakıp, Collins'in öne sürdüklerini ele aldığımızda bir şaşırtsmacanın söz konusu olduğunu düşünmek mümkündür. Collins "Rusya'nın atom bombası" yok diyor ama çeşitli kaynaklar SB'nin "1949'da atom bombasının sırlarını ele geçirdiğini" yani bombayı yapabilecek hale geldiğini belirtiyor.) Görüşmeye dönersek; İnönü, ABD'nin Batı savunması hakkındaki planları, Almanya'nın konumu, Ruslar'ın Berlin'i işgal niyeti vb.konularda Collins'in görüşünü sorar, Konuk genelkurmay başkanının yanıtlarını dikkatle dinledikten sonra, sözü Türk-Amerikan askeri işbirliğine getirir. Türkiye'nin "*ateş hattında*" olduğunu belirten İnönü'ye general Collins "*Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'ni savaşa hazırlamada, Türkiye'ye elden gelen yardımı*" yaptıkları yanıtını verir. Collins Türkiye'deki Amerikan Askeri Misyonu'nun başkanı "*general Mc Bride gurubunun Türk genelkurmayı ile savaş planları üzerinde çalıştığını ve bunu sürdürmenin önemli olduğuna inandığını*"(abc) söyler.

Bu sözlerin ortaya koyduğu gerçek, 1950 Martı itibarıyla Türk ve ABD kurmaylarının ortak savaş planları üzerinde çalıştıklarıdır. Yani Türk-Amerikan askeri işbirliği çoktan başlamış, taraflar epeyce mesafe almıştır.

Collins, Amerikan yardımının Kongre komisyonlarınca denetlendiğini, örneğin kendisinin ve Genelkurmay başkanı O. Bradley'in bir süre önce Senato Komisyonu'nun önüne çıktığını, Batı Avrupa savunması hakkında soruları yanıtladığını, Türkiye, Yunanistan ve İran'ı ziyaret etmesinin bir nedeninin de uyumlu planların geliştirilmekte ve pahalı donanımın iyi kullanıldığı konularında Kongre Komitelerini rahatlatmak olduğunu, bu nedenle Kongre üyelerinin Türk planlarını bilmelerinin zorunlu olduğunu sözlerine ekler. Türkiye'de bir avuç insanın bilgisi dahilindeki konular, Amerikan Kongresi'nde açıkça tartışılmaktadır. İnönü bu sözlerden alınmış gibi yapar, konuk generale Türk planları hakkında bilgilendirilmediklerini mi söylemek istediğini sorar. Cumhurbaşkanı İnönü'ye göre Türk tarafı Amerikalılara karşı çok açık davranmıştır.

General Collins Türklerin savaş planlarının, ilgisi olmayan kimselere gösterilmesini istemediklerini bildiğini belirtir, planların kongrede tartışılmayacağını, bilmesi gereken kişilere açılacağını söyler, gizlilik konusunda Cumhurbaşkanına güvence verir. İyi planların var olduğunu bilmek, Kongre için yeterlidir. İnönü "*Amerikalılarla birlikte çalışıyoruz ve sizden gizleyecek birşeyimiz yok*" (a.b.ç.) der. İnönü her iki tarafın subaylarının

²⁹ FRUS, 1950, v. V, ss.1241-1247

ayrıntılar üzerinde tartışacaklarını, benimsenen geniş kapsamlı stratejik konseptlerin ışığında kararlar alacaklarını belirtir, general Collins'in geliştireceği uygun planlarla Amerika'nın daha fazla yardım vermesini sağlayacağına inandığını belirtir. General Collins Amerika'da askerlerin askeri planları ancak siyasal anlaşmalardan sonra tartışabildiklerini belirtir. General Collins, general Mc Bride'in **Türk savaş planlarını geliştirme konusunda yapılacak daha çok iş olduğunu (abç)** kendisine söylediğini, Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay isterse tartışmanın daha ileri noktalara götürülebileceğini fakat bu konuda girişimin kendisinden değil onlardan gelmesinin daha doğru olacağını belirtir.

General Collins sözü petrol depolamaya getirir, yer olarak İskenderun'u önerir. İnönü İskenderun'da petrol depolama konusunda Türkiye'de bulunan general Mc Bride'in kısa süre içinde Türk tarafına önerilerde bulunacağını umud ettiğini söyler. General Collins'in istendiği takdirde Türk savaş planları üzerinde çalışan gurubun takviye edilebileceğini söylemesi üzerine İnönü bundan büyük memnunluk duyacakları karşılığını verir, Genelkurmay başkanı Org. N. Gürman başıyla İnönü'nün sözlerini onaylar. İnönü toplantıyı "*General, tartışmamız çok yararlı oldu*" sözleri ile kapatır.³⁰

General Collins bir gün sonra Savunma bakanı Hüsnü Çakır, genelkurmay başkanı Gürman ve öteki askeri yetkililerle biraraya gelir. Amerika bu temaslara büyük önem atfeder, Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 42. oturumunda bu görüşme konu edilir. İki taraf stratejik düşman olarak tanımladıkları Sovyetler Birliği'nin bir saldırısına karşı savaş planlarını uyumlu kılma iradesini açıklamaktadır. Diğer bir deyişle iki taraf, Türkiye daha NATO'ya girmeden, Ortak bir strateji uygulamak için işbirliği içine girmiştir. İnönü-Collins görüşmesine sonraki belgelerde sık sık gönderme yapılacaktır. (Örneğin Dışişleri Bakanlığında Ulusal Güvenlik Konseyi sekreterliğine 19 Eylül 1950'de yollanan not)³¹ Türkiye bu görüşmenin ardından, 11 Mayıs 1950'de NATO'ya üyelik için başvurur.

6. General Collins'in İnönü ile Görüşmesini merkeze rapor edişi

Amerikan Dışişleri Bakanlığı Orta-Doğu, Güney Asya-Afrika Dairesi bakan yard. McGhee 10 Nisan 1950'de general J.L. Collins'i arayarak, Yunanistan, Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve Mısır'a yapmış olduğu ziyaret hakkında görüş alışverişinde bulunmak ister. Collins kendisini Pentagon'a (Savunma Bakanlığı) davet eder. McGhee ABD Kara Kuvvetleri Komutanının ziyaret ettiği ülkelerde sıcak ilgi gördüğünü belirttikten sonra tartışmayı başlatır. General Collins Türkiye'de Harbokulunda karşılaştığı eğitmenlerin hemen tamamının Türk

³⁰ FRUS, 1950, v.V, ss. 1241-1247

³¹ FRUS, 1950, v. V, s.1318

olduğunu görmekten mutluluk duyduğunu belirterek söze girer. Collins cumhurbaşkanı İnönü'nün karakter sağlamlığından çok etkilenmekle birlikte, Savunma Bakanı, genelkurmay başkanı ve yardımcısını o kadar ehil kişiler görmediğini belirtir.³² General, Türk savaş planlarını gözden geçirirken, bu yöneticilerin ilk çatışmadan sonra, ordunun bir gerilla savaşı yürütmesi için yeterli derinliği sağlamamış olduklarını; ikmal, ordu donatım ve öteki depolama işlerinin, savaşın erken bir aşamasında kaybedilmemeleri için cephe gerisine götürülmeleri gerektiğini, belirtir. Collins, Türkiye'deki ABD Donanma Heyeti'nin başına da güçlü bir adam bulmak gerektiğini ifade eder. General Collins Anadolu'nun doğusundaki ordunun bu bölgeye komşu İran güçleri ile herhangi bir eşgüdüm içinde olmadıklarının kendisine söylendiğini, böylesi bir işbirliğinin arzu edilir birşey olduğunu belirtir. Collins'e göre, ortak çalışmalar için birlikte tartışma talebi İranlılardan gelmiş fakat Türkler buna henüz olumlu yanıt vermemiştir. General Collins Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kendi içindeki eşgüdümünü zayıf hatta yokmuş gibi gördüğünü, Savunma Bakanı'nın savaş planları hakkında fazla bilgisi olmadığını, TSK komuta kademesinin alandaki koşulları yerinde görmek için fazla vakit ayırmamış olduklarını belirtir.³³

7. Türkiye'deki Hava Alanlarının Rehabilitasyonu

1950 Nisanında ABD Dışişleri Bakanlığı Karşılıklı Savunma Yardımı kuruluşunun müdür yardımcısı Ohly, Savunma Bakanlığı'ndaki Yardım müdürlüğüne yazdığı yazıda, Türk Hava limanlarının rehabilitasyonu Projesinin ayrıntılarını anlatır. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 15 Nisan 1949 tarihli 36/1 nolu kararına dayandırılan bu proje çerçevesinde, Türkiye'deki askeri havaalanlarının 1951'de yeniden inşası kararlaştırılır.

ABD'nin bu üslere olan yakıcı ihtiyacı o dönemde pek çok Amerikalı yetkili tarafından dile getirilir. Oral Sander Colorado senatörü Johnson'un 23 Mart 1951'de Senato'da yaptığı konuşmadan bir bölümü aktarıyor:

“Doğu Akdeniz sadece bu bölgenin değil, dünyanın başlıca strateik noktasıdır. Birleşik Amerika kara, deniz ve hava kuvvetlerini bu noktada tertiplemelidir. Türkiye'de her tepenin her yamacından uçaksavar topları fişkirmalıdır. Türkiye'de yeni hava alanları inşa edilmelidir...Rusya'daki her şehre yangın bombaları, yüksek patlamalı bombalar ve atom

³² TSK Komuta kademesi 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından Menderes'çe değiştirildi.

³³ FRUS, 1950, v.. V, ss. 1248-50

bombaları derhal yağdırmaya hazır muazzam bombardıman uçak filoları da emre amade bulundurulmalıdır."³⁴

Havaalanlarının rehabilitasyonu projesi kapsamında, Batı Anadolu'da kullanılan üç havaalanının uçuş pistlerinin yüzeyinin kaplanması, Adana'da ve Antalya'da iki havaalanının geliştirilmesi, Adana Havalanının (İncirlik) yıl boyunca eğitim uçuşlarında kullanılacak bir havaalanı olması öngörülür. ABD NATO'ya girmeden önce Türkiye'den hava üsleri alır.

8. 6. Filo'nun Ziyaretleri

Missouri Zırhlısı'nın Nisan 1946'da İstanbul'dan sonra Yunanistan'ın Pire ve İtalya'nın Napoli limanlarını ziyaret etmesi, aslında Missouri'nin İstanbul'a elçinin cenazesini teslim etmek için gelmediğini, ABD askeri gücünün Akdeniz'de kalıcılığa yönelmesinin ilk adımları olduğunu ortaya koyuyor. ABD elçisi Wardsworth ABD Deniz Kuvvetleri Doğu Atlantik-Akdeniz Kuvvetleri Komutanı amiral Connoly'ye 1950 Mayıs'ında yazdığı mektupta 6. Filo'ya bağlı gemilerin Türk limanlarının ziyaretlerinin iyi olacağını hatırlatarak, bir tür çağrı yapar. Türk hükümeti, 6. Filo'ya bağlı gemilerin İstanbul, İzmir gibi limanlara yılda üç büyük ziyaret yapmasına izin vermektedir. Elçi, destroyerlerden ve öteki yardımcı gemilerden oluşan grupların gayri resmi ziyaretlerinin mümkün olduğunu, yani bunlarda bir sınırlamaya gidilmediğini, sözlerine ekler. Elçi Wardsworth, Amerikalı amiralden, Amerikan gemileri ile İngiliz gemilerinin Türkiye limanlarına yapacakları ziyaretler konusunda bir eşgüdüm sağlamasını da ister.³⁵

9. 1951 İstanbul Elçiler Konferansı ve Amerikan Heyeti

Truman doktrininden sonra Türkiye, çabalarını Batı'nın güvenlik şemsiyesi altına girmede yoğunlaştırır. NATO'ya üyelik Ankara'nın başlıca talebidir. İngiltere'nin önerdiği "Ortadoğu Komutanlığı" bağlamında Türkiye'nin Batı'ya askeri-siyasal entegrasyonu Türkiye'yi tatmin etmez, Türkiye ABD'nin açık desteğin arkasında görmek ister.

Birleşik Amerika'nın Ortadoğu'daki Diplomatik Misyon Şefleri 1949'da ve 1951'de İstanbul'da toplanırlar. Özellikle 1951 yılındaki kritik toplantıya elçilerin yanısıra önde gelen Amerikalı komutanlar da katılır. Bunlardan biri Amiral R.B. Carney³⁶ öteki Hava Kuvvetleri Bakanı Thomas Finletter'dir.³⁷

³⁴ O.Sander, Türk-Amerikan İlişkileri, s. 58

³⁵ FRUS,1950, v. V, s. 1255

³⁶ **RB Carney** (1895-1990) amiral, NATO Güney Avrupa komutanlığı yaptı.

Toplantının organizatörü ABD Dışişleri bakan yardımcısı Mc Ghee'nin³⁸ İstanbul'a hareket etmeden önce ABD Genelkurmay'ından talep ettiği görüşme 6 Şubat 1951'de yapılır. Dışişleri Bakanlığından Dean Rusk, Paul Nitze ve ötekiler de hazır bulunduğu bu toplantıya Donanma adına amiral Sherman ile Kara Kuvvetleri adına general Collins katılırlar. Sherman ABD'nin Ortadoğu' daki sınırlı gücünü yaygınlaştırmasına karşı çıkmakla birlikte, Türkiye ve Yunanistan'ı Ortadoğu savunmasının dışında tutmak gerektiğini öne sürer. ABD'nin önceliği B.Avrupa savunmasına vermesi gerektiğini söyleyen general Collins ise İngiltere'nin Ortadoğu'da genel sorumluluğu üstlenmesinden yana değildir. Genelkurmay başkanı Omar Bradley³⁹ ise ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'da mevcut olduğunu, İran'da da önemli bir varlığının bulunduğunu, öteki Ortadoğu ülkelerine de bir miktar bulaşmanın söz konusu olabileceğini savunur. Bradley "Biz bölgede ne kadar sağlam durursak, orada o kadar güçlü oluruz, bunda büyük avantajlar görüyorum. Bu, bizim etkimizin derinlemesine büyümesini sağlayacaktır" der.⁴⁰

10. TC/ABD Savunma Bütçeleri

ABD yetkililerinin Batı ile entegre olma kararı alan Türkiye'nin askeri modernizasyonu için uğraşırken, ülkenin direncini artırmak üzere ekonomiyi canlandırmaya çalıştıkları görülüyor. Taraflar kıt kaynakların yarattığı sorunların aşılması için taraflar çaba gösterirler.

Türk Genelkurmayı 1951 Mali Yılı için 558 milyon TL'lik bir bütçe talep eder. Ancak, hükümet bütçede 88 milyon TL'lik bir kısıntı öngörür (yaklaşık 35 milyon \$) bunun ancak ABD tarafından karşılanırsa bütçeye konacağını açıklar. Elçi Wadsworth bunu kabul eder. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın sorumlu bakan yardımcısı Mc Ghee bu 88 milyon ödeneğin, ordunun mevcudunu 260.000'den 300.000'e çıkaracağını, bunun asgari sayı olduğunu belirterek, elçiye destek olur. Mc Ghee talep edilen fonun biran önce bulunmasını, Türk Silahlı Kuvvetlerinin mevcudunun artırılmasının gecikmeden sağlanmasını ister.

³⁷ **Thomas Finletter** (1893-1980) hukukçu, siyasetçi; BM San Fransisko Konferansına ABD heyetinde katıldı, 1950-53 arasında Hava Kuvvetleri Bakanlığı yaptı, 1960'larda ABD'nin NATO nezdindeki elçiliğini üstlendi.

³⁸ **George McGhee** (1912-2005) Teksas'lı meslekten diplomat. Marshall Yardımı Koordinatörlüği yaptı.1949-1951 arasında ABD dışişleri bakanlığında Yakın Doğu, Güney Asya, Afrika sorumlusu olarak çalıştı. 1952-53'de Ankara, 1963-68'de Bonn elçilikleri görevinde bulundu. Türkiye'nin NATO'ya girmesinde önemli rol oynadı.

³⁹ **Omar Bradley** (1883-1981) II. Dünya Savaşı'nın ünlü generali Bradley, Kara Kuvvetleri komutanlığı yaptı, ardından ABD'nin ilk genel kurmay başkanı oldu.

⁴⁰ G. Mc Ghee, a.g.e., s. 266

Türkiye'nin bu bağlamda talepleri devam eder. Ancak kazanan (hem siyasal-askeri hem de ekonomik) tarafın ABD olduğu bizzat Amerikalı uzmanlarca ifade edilir. Türkiye-Marshall Planı'nı ünlü Fortune dergisine değerlendiren yazar Hal Lehrman Türkiye'yi "paramızı yerinde sarfettiğimiz tek ülke" olarak niteler. Fortune yazarı AMAT (Türkiye'ye Amerikan Yardımı) programı ile Türkiye'nin Demirperde karşısındaki 1500 millik kara/ deniz hudutlarının askeri birliklerce techiz edildiğini belirterek şu kıyaslamayı yapar:

*"Bir tek Amerikan zırhlı tümeninin techizi 200 milyon \$ kadar tutmaktadır. Oysa Amerikan hükümeti yaklaşık bu kadar para sarfı ile Türkleri mücadele kabiliyeti yüksek bir müttefik haline getirmek için büyük bir adım atmıştır."*⁴¹

Bir tümenin donanımının giderleri ile Sovyetlerle 1500 km'lik bir sınıra sahip koskoca bir ülkeyi "stratejik müttefik" haline getirmek: Amerikan askeri-siyasi yetkililerinin 1946'larda başladıkları operasyonu 1950'lerin başında büyük ölçüde tamamladıklarının ifadesidir bu. Türkiye'nin 1951'de NATO'ya girişi, 1945-50 arasında temelleri atılan sürecin kapsamını genişletmekten başka bir anlam taşımaz.

Aslında Türkiye'nin Batı'ya entegrasyonunda askeri stratejik kaygıların ekonomik işbirliğinin önüne geçmesi, Amerikalı stratejilerin beklentilerine uygun düşmüştür.

Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişimine ilişkin çalışmaların büyük çoğunluğu Marshall Planı'nın önemini vurgular. Avrupa ekonomileri açısından çok olumlu sonuçlar doğuran Marshall Planı'nın Türkiye'nin ekonomik yardım isteklerini karşılamaktan uzak kaldığına dikkat çeken O.Sander, ABD'nin Ortadoğu'da "askeri ve siyasal niteliği ağır basan" "Ortak Savunma Programı" (Mutual Security Program) nı öne çıkardığını öne çıkardığını, Türkiye'nin bu yeni kuruluştan (Mutual Security Administration) istediği ekonomik ve askeri yardımı sağladığını belirtiyor.⁴² Türkiye'ye verilen yardımın ekonomik-askeri unsurlarının içiçeliği Marshall Planı Türkiye Özel misyonu başkanı Dorr'ca açıkça ifade ediliyor. "ABD yardımının ağırlık merkezinin giderek dostlarının silah gücünü hızla artırmak hedefine yöneltilmesi gerekmektedir."⁴³

11. Türkiye'nin NATO'ya Girmesi

⁴¹ Cumhuriyet, 13.4.1950

⁴² Sander, age, s.53

⁴³ Ayın Tarihi'nden aktaran Sander, age, s. 53

Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın başlarında yaptığı Batı tercihinin, siyasal-kültürel-askeri entegrasyonun yollarını açtığı yukarıda anlatıldı. Ancak bu Türkiye tarafından yeterli görülmedi. Türk tarafı ısrarla NATO'ya girmek istiyordu. Ankara'nın başlarda yaptığı talepler Türkiye'yi Ortadoğu'da mütalaa eden İngiltere'nin itirazları ile karşılaşılıyordu. Ancak bir Atlantik gücü olmayan İtalya'nın NATO'ya dahil edilmesi Ankara'nın ısrarlarını artırdı. İngiltere'yi ikna etmek ABD'nin stratejilerine düştü.

1951 baharında ABD Genelkurmay başkanlığı Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya alınmasının ülkenin stratejik çıkarlarının gereği olduğunu kabul etti. Bu iki ülke Avrupa'nın Güneydoğu kanadını koruyacaktı.⁴⁴ İngiltere ABD'nin talebine evet demekle birlikte Türkiye'yi Ortadoğu'dan koparmamakta ısrar ediyordu. İngiliz dışişleri bakanı Morrison Avam Kamarasındaki konuşmasında "başlıca güçlüğü Türkiye'nin NATO'ya katılma isteği ile Ortadoğu'nun genel savunulmasındaki konumunu bağdaştırmak" olduğunu ifade etti.⁴⁵

İngiltere ne derse desin, ABD'li stratejiler kagaya koymuştu. New York Times yazarlarından CL Sulzberger Türkiye'nin katkı vermemesi halinde ABD'nin çok güç durumda kalabileceğini "Tarafsız bir Türkiye'nin Batılılar için büyük güçlük yaratabileceğini" yazıyordu.⁴⁶ ABD'nin genelkurmayı karar vermişti. NATO Konseyi 21 Eylül 1951'de Ottawa'da Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya davet edilmesini kararlaştırdı.

Olanın öneminin en çok ayırında olan, hedef ülkeydi. Sovyet hükümeti Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini bir nota ile protesto etti. Sovyet Pravda'ya göre ABD Yeşilköy'de, Ankara Esenboğa'da ve Adana'da (İncirlik) askeri havaalanları inşa ediyordu. 15 Ekim 1951 tarihli Time'den alıntı yapan Sovyet Pravda'ya göre Türkiye'de görev yapan 1250 Amerikalı sivil ve asker vardı. Sovyet gazetesine göre Amerikan Komutanı general Arnold "Türkiye'nin askeri-stratejik önlemleri"ni denetlerken, Marshall Planı temsilcisi Amerikalı Dorr "bir ekonomik diktatör gibi davranıyordu"⁴⁷

Türkiye'nin NATO'ya girişinin stratejik sonuçlarını McGhee şöyle özetliyordu:

*"Rusya, B. Avrupa'ya karşı saldırıda kullanacağı kuvvetlerin büyük bölümünü Şimdi Türk kuvvetlerinin ve üslerinin safdışı edilmesine ayıracaktır. Türkiye NATO'ya girmekle 19 iyi teçhizatlanmış tümenini ve ulusal birlik ve zengin kaynakları ile güçlenmiş moral ve fizik kuvvetini Batı ittifakının arkasına koydu"*⁴⁸

⁴⁴ US Congress, Senate, raporlarından aktaran Türkkaya Ataöv, NATO and Turkey, s. 112

⁴⁵ T. Ataöv, age, s. 113

⁴⁶ CL Sulzberger, The New York Times, 2 Haziran 1951

⁴⁷ Pravda'dan aktaran T. Ataöv, age, s. 115

⁴⁸ G. Mc Ghee, "Turkey Joins the West" Foreign Affairs, July 1954, s. 618

Türkiye'nin Batı'ya entegrasyonunun sonucunda NATO'ya girmesinin yarattığı sonuçlar ancak bu kadar net ifade edilebilir.

Soğuk Savaş'ın başlangıç yıllarını ele aldığımız bu incelemeyi, Türkiye'nin NATO'ya girişinin hemen ertesinde sonlandırıyoruz. Aslında, ABD-İngiliz ve NATO yöneticilerinin Türkiye'nin stratejik planlarına müdahaleleri bu tarihten sonra artarak sürdü. Özellikle Türkiye-İran-Pakistan'ın Soğuk Savaş'ın temel kavramlarından “ yeşil kuşak“ doktrini bağlamında Sovyetler' in güneyinde birbirlerine bağlanmaları, ardından Bağdat Paktı'nın kurulması, NATO'nun değişen stratejileri içinde Türkiye'nin ateş-hattına sürülmesi, Küba buhranı sırasında yaşanan uzun-menzilli füzeler tartışmaları, U-2 krizi ülkenin başına yeni sorunlar açtı. Ancak NATO'ya girişi izleyen bu yeni süreci, başlangıç yıllarının kaçınılmaz sonuçları olarak görmek, atılan temelin üzerine çıkılan yeni katlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Sonuç:

II. Dünya Savaşı sonrası ABD Yönetimi, daha somut söylemek gerekirse, 1946 yılından itibaren, stratejik planlarını “Sovyet tehdidi’ni esas alarak yapar. Sovyetler Birliği'nin sınırdaşı, denizdaşı, güney komşusu Türkiye'nin bu tabloda taşıdığı önem açıktır. Türkiye hem kendine yetecek kaynakları hem de iyi donatılmamış olsa da, disiplinli, bağımsızlık geleneği yüksek güçlü ordusu ile Amerikan stratejilerinin büyük ilgisini çeker. II Dünya Savaşı'nda büyük güçlere komuta eden, Afrika ve Avrupa cephelerinde savaşan pek çok karacı-denizci ve havacı komutan, önde gelen yolitikacı ve diplomat, Sovyetlere karşı mevzilenmede Türkiye'nin askeri-ekonomik-lojistik planlarına müdahale eder, katkı sunar. Bu müdahale ABD'nin önde gelen komutanlarınca (Eisenhower, Bradley, Leahy vb.) ve öteki üst düzey askeri uzmanlarca, önde gelen siyasetçilerce (Forrestal, Dean Acheson vb) ve diplomatlarca (Mc Ghee vb.) planlanır. ABD'li komutanların ve uzmanların bu çalışmada İngiliz uzmanlardan geniş ölçüde yardım gördüğü anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, II. Dünya Savaşı sonrası küresel düzenlemeyi yapan ABD stratejilerinin, general Mc Arthur ve amiral Nimitz gibi, Pasifik'le uğraşanlar dışında, Türkiye'nin stratejik planlarına şu ya da bu ölçüde müdahale ettikleri görülüyor. Bunun sonucunda Türkiye kendi ulusal hedeflerinden uzaklaşır, Cumhuriyet'in özenle geliştirdiği “bağımsız, bölge ağırlıklı“ dış politika hedefinden ve kendi gücüne dayalı bir milli inşasından vazgeçilir. Türkiye bütünüyle ABD'nin Soğuk Savaş stratejisine tabi olur. Türkiye, daha NATO'ya girmeden, 1940'lı yılların sonundan itibaren, stratejik savaş ve seferberlik hazırlıklarında ABD'den yardım almış, “ortak savunma planları” iki tarafça yapılmıştır.

Geriyeye dönüp bakıldığında Türkiye'nin ne büyük yükümlülükler altına girdiği, tek başına ateş hattına itildiği açık-seçik görülüyor. Düşündürücü olanı, Türkiye'nin bu tehlikelere başkalarının aklıyla itilmiş olmasıdır.

Kaynakça

- FRUS, **Foreign Relations of US**, US State Department, ilgili yıllar
Sina Akşin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, 2010
Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003
Cüneyt Akalın, **ABD ve Türkiye Yumuşama Yılları**, Kaynak Yayınları, 2011
Türkkaya Ataöv, **NATO and Turkey**, SBF yayınları, Ankara 1970
Walter Lafeber, **America, Russia and the Cold War, 1945-2002**, Mc Graw-Hill, NY, 2002,
Andre Fontaine, **Histoire de la Guerre Froide**, Fayard, Paris 1965
Melvyn Leffler, **A Preponderance of Power**, Stanford University Press, California, 1992
George Mc Ghee, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**, Bilgi Yay. Ankara,
G. Mc Ghee, **Envoy To the Middle World**, Harper & Row, N.Y., s. 269
Walter Millis (ed), **The Forrestal Diaries**, New York, The Wiking Press, 1951
Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1964**, SBF Yayınları, Ankara, 1979
Oral Sander, **Siyasi Tarih**, 1918-1994, İmge yay., 5. Baskı, Ankara, 1996